

Integrationisten en particularisten? Taalstrijd in Vlaanderen tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)

door

Rik VOSTERS*

Abstract

This contribution deals with several aspects of the sociolinguistic situation during the brief reunification of the Low Countries under the reign of William I (1814-1830). After giving an overview of the government's rigorous Dutchification policy, the author focuses on the metalinguistic discourse in Flanders at the time, analyzing how Flemish authors and grammarians perceived the Northern linguistic norms. Spelling will be taken as a prime example of the overlap between language and politics, mapping out the social value attached to various writing systems in the context of the debate about linguistic convergence or divergence between North and South.

INLEIDING

In de zomer van 1830 kalkten opstandelingen de bekende twaalf W's op de muren van Brussel: *Wij willen Willem weg. Wil Willem wijzer worden, wij willen Willem weer*. Kort daarna brak de septemberrevolutie uit, en in november van datzelfde jaar kwam het eerste Nationaal Congres samen om de Belgische onafhankelijkheid te bevestigen. Van de veelbelovende 'union intime et complète' die het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in de vijftien jaar voordien onder leiding van Willem I had moeten worden, bleef weinig over. De vorst werd vaak het verwijt gemaakt dat hij zich te weinig flexibel opstelde tegenover de speciale noden en wensen van het Zuiden, waarbij zijn strenge vernederlandsingsbeleid één van de punten was die veel kritiek oogstten.

* Centrum voor Linguïstiek, Vrije Universiteit Brussel. Met dank aan Roland Willemyns, Gijsbert Rutten, Wim Vandenbussche en de twee anonieme reviewers voor de vele opmerkingen en suggesties.

Hoewel de taalpolitieke context van het Verenigd Koninkrijk relatief veel aandacht heeft gekregen, staan taalkeuze en de oppositie Nederlands-Frans in de meeste bijdragen centraal.¹ Toch zijn de vijftien jaar onder Hollandse vlag niet alleen een nadere blik waard omdat de sociologische verhoudingen tussen de twee landstalen in de Belgische gebieden grondig veranderden. Ook vormt het Verenigd Koninkrijk een interessant studieobject voor de interne geschiedenis van het zuidelijke Nederlands in contact met het noordelijke Nederlands. Deze twee varianten van wat men toen meestal samenbracht onder de noemer *Nederduitsch*, hadden zich sinds de politieke splitsing van de Lage Landen op het einde van de zestiende eeuw min of meer afzonderlijk ontwikkeld, met verschillende taallandschappen tot gevolg. Toen de Europese grootmachten beslisten Noord en Zuid weer samen te voegen, ontstond er een situatie van behoorlijk intensief taalcontact, en bogen de Nederlandstalige Belgen zich over de vraag, welk soort Nederlands wenselijk zou zijn voor Vlamingen, Brabanders en Limburgers.

Uit verschillende onderzoeksprojecten van het Brusselse Centrum voor Linguïstiek is tijdens de afgelopen jaren steeds weer gebleken dat het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een belangrijke rol speelt in de geschiedenis van het Nederlands.² Om diverse aspecten van de status- en corpusplanningsactiviteiten empirisch te kunnen toetsen en kaderen, startte in 2008 een onderzoeksproject dat als eerste gebruik maakt van een onlangs samengestelde bronnencollectie, bestaande uit gerechtelijke en ambtelijke documenten uit de besproken periode (ook bekend als het KANTL-corpus, zie Rotthier 2007). Het is niet de bedoeling om het lopende onderzoek hier uitvoerig voor te stellen (ik verwijs daarvoor naar Vosters & Vandenbussche 2008), maar wel om dieper in te gaan op één aspect ervan: de polemiek over eenheid en verscheidenheid van de nieuwe landstaal, met de vaak aangenomen oppositie tussen de vroege integrationisten en de eerste particularisten. Alvorens de argumenten uit de verschillende kampen nader worden onderzocht, behandel ik de taalpolitieke context, waarbij de uitvaardiging, receptie en toepassing van de taalwetten en het taalbeleid aan bod komen.

HET TAALBELEID VAN WILLEM I

Slechts enkele weken na de Franse aftocht gingen in België reeds stemmen op voor een terugkeer naar het Oostenrijkse regime, met herstel

¹ Blauwkuip (1920), De Jonghe (1967), maar ook recenter, Van Goethem (1990) en Van Hecke (2007).

² Zie Vandenbussche & Janssens (2007, red.).

van de oude (taal-)privileges. De dekens van de Brusselse ambachten vroegen de terugkeer van het Nederlands in het openbare leven, en de tijdelijke machthebbers onder leiding van gouverneur-generaal Vincent besloten in juli 1814 het Nederlands toe te staan in notariële aktes, op voorwaarde dat ook een Franse vertaling werd aangeboden ter registratie (De Jonghe 1967, pp. 37-39). Wanneer Willem I zich kort nadien over de zuidelijke Nederlanden moet ontfermen, vaardigt hij een nieuw taalbesluit uit dat aandringt op een herstel van het Nederlands als landstaal in Vlaanderen en dat ook de vertalingsvereiste bij de registratie van aktes onnodig verklaart (De Jonghe 1967, pp. 40-44).

De precieze bedoelingen van Willems taalpolitiek worden later pas helemaal duidelijk: na lang beraad decreteert de vorst in het KB van 15 september 1819 dat gerecht en administratie in de provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Limburg en Antwerpen na een overgangperiode van bijna drie jaar enkel nog in het Nederlands mogen functioneren. Nog voor dit besluit in werking treedt in 1823, wordt de verordening uitgebreid naar de steden en gemeentes in de arrondissementen Leuven en Brussel. Het officiële leven in Vlaanderen (met inbegrip van Brussel, dat op dat moment reeds voor een kwart uit autochtone Franstaligen bestond)³ wordt hiermee grondig vernederlandst. Om de omschakeling op iets langere termijn te ondersteunen zette de vorst bovendien zwaar in op het onderwijs: het Nederlands kreeg in heel België een belangrijke plaats toegewezen, onder andere in de opleiding van toekomstige leerkrachten in de Lierse kweekschool (De Jonghe 1967). Hoewel het Frans bleef gelden als onderwijs- en bestuurstaal in de Waalse provincies, werd ook hier een pril beleid ter opwaardering van het *Nederduitsch* gevoerd (Janssens & Steyaert 2008).

HEVIGE OPPOSITIE

Het kan niet verbazen dat deze radicale ommekeer in Vlaanderen op veel verzet stuitte. Bij de totstandkoming van de taalpolitiek deed Willem regelmatig een beroep op zijn naaste raadsheren uit het Zuiden, die hem wezen op de onmogelijkheid van een verplichte algemene vernederlandsing. Zo schreef de Bruggeling De Coninck van Outryve in augustus 1817 aan minister Van Maanen:

³ Zie Janssens & Steyaert (2008), p. 47.

Men verstaat in die provinciën het Vlaamsch voor zooverre die taal in de huishoudelijke, in gewone behoeften des levens te pas komt. [...] De advokaat kan daarvan geen gebruik maken tot het duidelijk en klaar uiteenzetten der gronden waarop het regt van zijnen client berust; [...] Ik ben overtuigd dat men in de allereerste plaats in deze provinciën de Nederduitsche taal moet doen leeren, omdat men die taal daar niet kent, ten minste zóó niet kent dat van dezelve door verlichte mannen in eenige belangrijke beraadslagingen gebruik kan worden gemaakt. (De Coninck 1817, in Colenbrander 1915a, pp. 422-23)

Zelfs de Oranjegezinde voorzitter van het hooggerechtshof in Brussel, Petrus Wautelée, reageert voorzichtig, wijzend op het feit dat “alle onze kamers en commissiën met Walen gemengd zijn, die zulk gebruik ongaarne zien invoeren”, en waarschuwend voor de “geest van tegenstrevendheid” die hij niet alleen onder advocaten, maar ook onder enkele leden van het hof waarneemt (Wautelée 1820, in Colenbrander 1915a, p. 489).

Steeds weer duikt het argument op dat het ambtenarenapparaat in Vlaanderen te sterk verfranst was, en dat de geboren Vlamingen weliswaar hun lokale dialect beheersten, maar dat pogingen om dat *patois* in te schakelen voor officiële doeleinden alleen maar konden leiden tot onwaardige toestanden en algehele spraakverwarring. Vooral de jonge advocaten hadden hun opleiding uitsluitend in het Frans genoten, en zij waren de volkstaal nog minder genegen dan de vaak iets oudere magistraten (Van Goethem 1990, pp. 107-08).⁴

Een centraal punt in het betoog van de tegenstanders van de ver nederlandse bestaats erin te wijzen op de verschillen tussen het *Vlaams* en het *Hollands*, waarbij men wel bereid is het noordelijke Nederlands als cultuurtaal te erkennen, maar waarbij het taallandschap in Vlaanderen als niets meer dan een onberegelde verzameling lokale dialecten wordt voorgesteld. De Brusselse advocaat P.P.J. Barafin vraagt zich in de titel van zijn *Sur la langue nationale* (1815) luidop af: *Les idiomes Hollandais et Flamand forment-ils la même langue?* – en beantwoordt die vraag met een stellig nee. Met de bekende verhalen over de spraakverwarring in de Tweede Kamer⁵, waar de zuidelijke afgevaardig-

⁴ Zo trekt de ultramontaanse J.F. van de Velde in een ‘Toegezonden stukken’ aan de *Spectateur Belge* ten strijde tegen “een zeker getal van jonge regtsgeleerde [sic]”, die met niets beters eer inleggen, dan met het opdreunen “van den *Code Napoleon*, die zy hebben ingezwolgen” (De Foere 1815, vol. 2, p. 101).

⁵ Zie bijvoorbeeld ook het uitgebreidere relaas van L.G. Visscher (1825), pp. 144-48.

den zich alleen in het Frans verstaanbaar konden maken, tracht hij aan te tonen dat het Hollands een vreemde taal is, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, die de Belgen tegen wil en dank wordt opgedrongen. “[I]l n’est point de Hollandais de bonne foi qui ne sache [...] qu’un Brabançon est incapable de soutenir, dans son langage, une discussion de longue haleine avec un Batave maniant bien son dialecte” (Barafin 1815, pp. 41-42). De enige taal die alle welopgevoede Belgen wel bindt, zo stelt hij, is het Frans, omdat het al eeuwen als gezamenlijke standaard voor bestuur en administratie zou zijn gebruikt.

VERPLICHTE VERNEDERLANDSING

Alle negatieve adviezen ten spijt gaat de vorst toch door met zijn geplande taalbeleid. Hoewel de traditionele taalgeschiedschrijving van het Nederlands er vaak van uitging dat Willems taalpolitiek jammerlijk mislukte⁶, blijkt de verplichte omschakeling naar het Nederlands relatief goed te zijn verlopen. Eline Vanhecke onderzocht de toepassing van de taalbesluiten in 133 Vlaamse stadskanselarijen, en concludeerde:

Het is [...] opmerkelijk hoe vlot en probleemloos zijn geplande vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen in werkelijkheid verliep. [...] Met uitzondering van Brussel, waar een tweetalige situatie bestond, bleek dat deze wet overal geïmplementeerd en toegepast werd. (Vanhecke 2007, p. 368)

Herman Van Goethem ging de taalkeuze na in verschillende takken van het gerecht, en kwam tot gelijkaardige conclusies. Na de overgangperiode van 1819 tot 1823 schakelde bijna iedereen gehoorzaam over op de nieuwe landstaal, en “[o]vertredingen kwamen uiterst zelden voor, zodat het magistratenkorps dus blijkbaar de wet kon naleven” (Van Goethem 1990, p. 111). Meer nog, behoorlijk wat stadsadministraties en een aanzienlijk aantal magistraten gebruikten in de overgangperiode al het Nederlands, hoewel dit pas vanaf 1 januari 1823 verplicht werd. Het is duidelijk dat deze vaststellingen helemaal niet overeenkomen met het klassieke beeld van Willems mislukte taalpolitiek, “condamnée avant même qu’elle n’entre en vigueur” (Deneckere 1954, p. 348).

⁶ Voor een bespreking van deze opvatting en een bijsturing op basis van recent onderzoek, zie Willemys & De Groof (2004) en Vosters & Vandebussche (2008), pp. 4-5.

Deze vlotte toepassing van de taalbesluiten is grotendeels te danken aan een serieuze voorbereiding door de regering. Met enkele tijdelijke gunstmaatregelen als uitzonderingen, voerden de vorst en zijn ijverige minister van justitie Cornelis van Maanen een actief overplaatsingsbeleid, waarbij onder andere Nederlandsonkundige magistraten naar de Waalse provincies werden gedetacheerd. Velen legden zich echter toe op de studie van de landstaal, precies om de uitoefening van hun ambt veilig te stellen. Een bekend voorbeeld is J.C. Spruyt, later zelfs auteur van een Frans-Nederlands juridisch vertaalwoordenboek. Hij liet de minister in 1819 trots weten dat hij niet alleen het Nederlands had leren beheersen na drie jaren intensieve oefening, maar dat hij ook met plezier zijn kunde deelde met alle welwillende collega's die eveneens "innerlijk [wenschten] de kennis dezer rijke en allerschoonste taal te bezitten" (Spruyt 1819, in Colenbrander 1915a, p. 470). Dat het leren van een nieuwe taal echter niet voor iedereen met evenveel succes verliep, blijkt uit de taalproef waaraan de ingeweken Fransman Toussaint in 1819 werd onderworpen om opnieuw te worden benoemd als politicommissaris in het landelijke Meulebeke. Op last van procureur Schuermans diende de man de volgende regels op dictaat te noteren (geciteerd in De Jonghe 1967, p. 298):

Het jaar achttien honderd twintig den 1en February, voor ons, Vredereger van het kanton Meulebeke, is gecompareerd N..., dewelke verklaard heeft dat, heden ten tien uren, eene onbekende vrouw, dewelke men geloof van Kortrijk te zijn, een stuk catoen uit zijnen winkel gestolen heeft.

Het resultaat:

Het Jaer haghthim ondret Thuinting den eerste fevriay voor ons vredereger van het canton van Meulebeke iest gecomparer ni de welt verkart heet dat hedem den tin heure een ombekant de vrouw de welk men geloef ut Cortray te 'tsien stuck catoune van sien winkien que solle heeft.

Als bewijsstuk wordt het velletje papier rechtstreeks naar Van Maanen gezonden, en al spoedig volgt het strenge oordeel van de koning zelve: "Ik danke voor Toussaint en wensch een Vlaming in de plaats van een Franschman" (De Jonghe 1967, p. 90).

VERHOLLANDSING?

Uit de voorgaande alinea's kan duidelijk worden opgemaakt dat Willem I een gericht beleid voerde inzake *statusplanning*, d.w.z. de

positie van het Nederlands tegenover het Frans. Maar ook over de vorm van de taal zelf kan het een en ander worden gezegd. Zoals al eerder werd aangehaald, voelden veel zuiderlingen zich gegriefd, omdat ze de indruk hadden dat 'het Hollands' hun werd opgedrongen. Niet alleen de Franstalige oppositie gebruikte dit argument om mensen op te ruien tegen het beleid, maar ook heel wat Vlaamse taalminnaars voelden vooral in de latere jaren van het Verenigd Koninkrijk de noodzaak om op de bres te gaan staan voor het zuidelijke taaleigen. Toch kan men zich de vraag stellen of de regering een beleid voerde dat zich inliet met voorschriften en regelingen over de taal zelf (d.w.z. *corpus-planning*), en ook daadwerkelijk het noordelijke Nederlands in het Zuiden wilde invoeren.

Officieel gezien gold de spelling Siegenbeek sinds het Bataafse bewind als norm in het Noorden, en De Groof (2004) wijst erop dat dit besluit in 1821 nogmaals in het 'Bijvoegsel tot het Staatsblad' werd afgedrukt. Toch blijkt uit de praktijk duidelijk dat er door de regering geen enkele officiële poging werd ondernomen om de noordelijke taalnormen op te leggen in het Zuiden. De minister van onderwijs R.A. Falck laat in een brief aan Van Maanen uit 1822 alvast duidelijk weten wat hij daarvan denkt:

Overigens zoude ik van oordeel zijn dat vooralsnog geene verordeningen van gouvernementewege moeten plaats hebben ter verandering of wijziging, op hoog gezag, van het Vlaamsche taalgebruik, waaromtrent men aan den tijd en aan eene voortgezette taalbeoefening door de Vlamingen moet overlaten, eene bepaalde meening te doen veld winnen en te vestigen. (Falck 1822, in Colenbrander 1915a, pp. 584-85)

Dit wordt bevestigd door de reeds eerder genoemde Henri Schuermans, een vurig orangist, die in zijn redevoering over 'De Hollandsche en Vlaamsche spellingen der Nederlandsche taal' de sussende woorden spreekt: "De wijze, volgens welke de landstaal gebezigt of geschreven wordt, is aan het gouvernement meer onverschillig. [...] [D]e vrijheid van spelling is aan ieder Nederlander verzekerd".⁷ Bovendien weten we uit een persoonlijke aantekening van Willem I dat zelfs de vorst anno 1815 een nogal flexibele invulling van het begrip 'landstaal' hanteerde: "Nationale taal *Nederduitsch* zijnde Hollandsch, Vlaamsch, Brabantsch" (Colenbrander 1909, p. 502).

⁷ Redevoering gehouden in het Brusselse genootschap Concordia op 5 februari 1822, en op 24 mei van hetzelfde jaar opgetekend en verstuurd naar minister Van Maanen. Opgenomen in Colenbrander (1915a), pp. 576-80.

De regering leek er dus niet direct van wakker te liggen in welk soort Nederlands er werd geschreven (Hollands, Vlaams, ...), zolang het maar Nederlands (en geen Frans) was. Het prestige van de noordelijke standaardtaal hoeft echter nooit ver te worden gezocht. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de stukjes van de Hollandse jurist G. van Lennep in de *Journal de Bruxelles*, waarin hij aangeeft dat de Vlamingen wat hem betreft best hun eigen taaltje mogen behouden, zolang men maar niet denkt dat dit verfranste *patois* zich kan meten met "la pureté du dialecte hollandais" (Van Lennep 1823, p. 3; zie ook Lissens 2000, p. 136).

PARTICULARISTEN VERSUS INTEGRATIONISTEN

Het uitzicht van de Vlaamse beweging in de latere 19de eeuw wordt voor een belangrijk deel bepaald door de oppositie tussen een integrationistisch kamp, dat in taalkundig opzicht verdere aansluiting zoekt bij het Noorden, en de particularistische tegenbeweging, waarbij het lokale Vlaamse taaleigen tot norm wordt verheven.⁸ We denken in de eerste plaats aan de zogenaamde spellingoorlog kort na de Belgische onafhankelijkheid en het eerste Nederlands Congres, waar de debatten over spelling niet zelden uitmondde in wederzijdse moddercampagnes (zie Willemyns 1993). Het is echter noodzakelijk op te merken dat de standpunten van na 1830 niet zonder meer mogen worden teruggevoerd op de periode 1815-1830. Opiniemakers die na de Belgische onafhankelijkheid lijnrecht tegenover elkaar stonden, verdedigden twee decennia eerder soms zelfs identieke of vergelijkbare standpunten.

Toch wordt de scherpe oppositie tussen particularisten en integrationisten vaak geprojecteerd op de tijd van het Verenigd Koninkrijk. Zo voert De Vooy Jan Frans Willems op als de geestdriftige leider in spe die zich verzette, "enerzijds tegenover de Fransgezinden, anderzijds tegenover de partikularisten", wakend over de "hogere taaleenheid in Noord en Zuid, en [over] de hegemonie van het Hollands" (De Vooy 1952, p. 168). Daartegenover plaatst hij Pieter Behaegel, de "ouderwetse grammaticus" die "het stelsel Siegenbeek-Weiland niet zonder meer geschikt [achtte] voor de Belgen" (De Vooy 1952, p. 169). Nog veel sterkere en in dit geval ook pertinent onjuiste uitspraken treffen we aan bij Marcel Deneckere, die in zijn studie van *L'Époque*

⁸ Deze tweedeling is uiteraard ook voor de latere negentiende eeuw onvoldoende genuanceerd, en zoals Willemyns (1992) opmerkt, waren er "evenveel standpunten als deelnemers aan het debat" (p. 111). Zie ook Willemyns (1995).

Hollandaise Behaegel typeert als iemand die de taaleenheid van Hollands en Vlaams ontkende en bestreed, en deel uitmaakte van een groep grammatici “[qui] s’opposèrent farouchement à toute ‘hollandisation’: ils ne désiraient, en effet, de langue commune que sur la base de leur dialecte local” (Deneckere 1954, p. 348). Hieronder probeer ik duidelijk te maken waarom dit beeld niet klopt door enkele uitspraken van vermeende particularisten en zogenaamde integrationisten aan te halen en te bespreken.

‘WAT BASTERDTAEL, HET KETTERZAED TOT VREUGD’⁹

Eerst richten we onze aandacht op de Torhoutse kostschoolhouder Pieter Behaegel en de katholieke geestelijke Leo De Foere. Zij worden immers vaak genoemd als de grote exponenten van het taalparticularisme. Toch is het algemeen bekend dat beide heren bijzonder opgetogen waren over de vernederlandsingsbesluiten van Willem I (Sabbe 1939). Dat enthousiasme neemt pas in latere jaren af, wanneer de oppositie tegen het algemene beleid van de regering groeit.

Uit de talrijke stukken die De Foere in de beginjaren van zijn bekende tijdschrift *Le Spectateur Belge* aan de taalkwestie wijdt, blijkt nog een sterk besef van de talige en culturele eenheid met het Noorden. In 1815 wordt J.F. Willems’ *Ode op de herstelling der nederduytsche Tael* met veel lof overgenomen. De Foere stelt in zijn bespreking van het gedicht duidelijk dat de talige verschillen tussen Noord en Zuid gering en van weinig betekenis waren:

Eenige nederlanders, zonder dat men mag wéeten waerom, maeken, in hunne redevoeringen, geduerig onderscheyd, tusschen hollandsch en vlaemsch of brabantisch; weynige, geen wezenlyke maer toevallige verscheydenheden, en daer by maer in de spelling, konnen, buyten twyffel, het hollandsch en het vlaemsch voor twee wezenlyk verscheyde taelen niet doen aenzien. (De Foere 1815, vol. 2, pp. 75-76)

Geleidelijk groeit echter zijn wantrouwen tegenover Nederland, wat zich onder andere uit in kritiek op de noordelijke schrijftraditie. Zo gaat de priester over op bitse uithalen naar Belgen die de Hollandse

⁹ Evenals het volgende kopje, ontleend aan *De Spellingsoorlog* van Prudens Van Duyse, waarin hij ene B. (Behaegel) ten tonele voert als woeste krijger van Vlaamse taal en religie (Van Duyse 1842). Cf. infra.

normen al dan niet voorwaardelijk verdedigen.¹⁰ Hoewel hij in de periode 1820-1830 nog enige hoop koestert op een gedeelde Nederlandse taal in Noord en Zuid, draagt zijn bitse en uiterst koppige verzet alvast niet veel bij aan de verwezenlijking van dit doel. Na de Belgische onafhankelijkheid klinkt zijn protest steeds luider, en richt hij zich tegen de 'Hollandse' commissiespelling. Om aan te geven wat hij van deze vermeende aanslag op het Vlaamse taaleigen vindt, laat hij in 1844 als noodkreet in de parlementaire handelingen optekenen: "On assassine la langue du pays!" (Lebrocqy 1845, p. 74).

Bij Pieter Behaegel kunnen we een gelijkaardige evolutie waarnemen. Aanvankelijk lanceert hij sterke oproepen om een algehele eenheid van taal tot stand te brengen, hoewel dat niet betekent dat hij de noordelijke traditie zonder meer wil overnemen. Al met al waren de Hollanders met hun "groôte zucht naar verandering" sinds de 17de eeuw hun eigen weg gegaan, wat "eene groôte vervorming der taale" heeft veroorzaakt (Behaegel s.a., p. xvi). De werken van Siegenbeek en Weiland kunnen daarom "niet zonder wyziging in België [worden] ingevoerd" (Behaegel s.a., p. xxiv). Behaegel stelt een compromis voor: met de oprichting van een gezamenlijke spellingcommissie dienen de Belgen te erkennen dat hun "Noordsche broeders [hun] in verscheydene punten vooruyt gegaan zyn", terwijl de Hollandse taalleraren moeten inzien dat ze "veele misgreepen tegen hunne eygene spraak- en grondregels begaan hebben" door geen acht te slaan op "de vlaamsche dialekt" (Behaegel s.a., pp. xxii-vi).

Een lezing van Behaegels *grammatica*¹¹ levert al snel kenmerken op die ook in het Noorden niet onbekend waren. Zo doen enkele delen van zijn betoog behoorlijk Siegenbeeks aan (vgl. Hoernaert 1949), en geeft hij de oude Vlaamse *ae*-spelling in het tweede boekdeel van zijn *grammatica* op ten voordele van Siegenbeeks dubbele *aa* – *Spraakkunst* wordt *Spraakkunst*.

Daarbij werd zijn werk in regeringskringen gunstig ontvangen. Minister Van Maanen schrijft in 1817 vol lof aan De Coninck van Outryve over "het belangrijke werk van den heer Behaegel" (Colenbrander 1915a, pp. 432-33), en na consultatie van niemand

¹⁰ Bijvoorbeeld de kritiek op Cannaert, die in 1823 anoniem "het in het ooglopende onderscheyd tusschen beyde talen, [...] in een kortbondig, maer vooral, goedkoop boeksen" samenvat (Cannaert 1823). Zie ook Lissens (2000) voor een uitgebreide analyse.

¹¹ Oorspronkelijk verschenen in afleveringen. Deel I werd in 1817 uitgegeven bij De Moor in Brugge (Behaegel 1817), de twee laatste delen volgen zonder datum bij dezelfde drukker. Voor een beperkte publicatiegeschiedenis en een datering bij benadering, zie Hoernaert (1949).

minder dan Matthijs Siegenbeek zelf, ijvert Falck er bij Willem I voor dat hij Behaegel de toestemming zou verlenen om zijn werk aan de vorst op te dragen:

Uit hetgeen mij van eene voorloopige onderhandsche beoordeeling door eenen beroemden taalkenner¹² is medegedeeld, heb ik alle reden om den schrijver te houden voor eenen man die met de Nederduitsche taal zeer goed bekend is, wiens oogmerk om de schrijfwijze der Vlaamsche taal met die der Hollandsche zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen, [...] en wiens pogingen de gunst wel waardig zijn dat U.M. de opdracht van zijn werk aanneme. (Falck 1818, in Colenbrander 1915b, p. 235)

Toch zijn er enkele punten waarop Behaegel het duidelijk oneens is met de voorschriften van Siegenbeek. Zo kan men denken aan het gebruik van *den* in plaats van *de* als lidwoord voor de nominatief mannelijk enkelvoud, het accentgebruik om scherplange van zachtlange klinkers te onderscheiden (waar Siegenbeek scherplange vocalen in open syllabes verdubbelt), het niet stippen van de *ij*, de werkwoordsuitgang *-d*, en de Vlaamse *peirden* en *steirten*, waar het Noorden *paarden* en *staarten* kent.¹³

Het gaat vaak over relatief weinig belangwekkende verschillen, die echter een grote symbolische waarde kregen in de bredere context van verzet tegen het Hollandse beleid. Een markant voorbeeld van hoe het hierboven aangehaalde pleidooi voor *den* in de nominatief zelfs met religieuze argumenten onderbouwd konden worden, blijkt uit de opmerking van de Vlaamse priester-grammaticus F.L.N. Henckel dat enkel *den paus* correct is, omdat men met het Hollandse *de paus* de heilige vader "een oneigen geslacht [zou] toeschrijven, en den leerling leeren doolen" (Henckel 1815, p. 135). Later wordt deze particularistische houding in taal en religie bespot door Prudens Van Duyse, in zijn ironische heldendicht *De Spellingsoorlog* — Pieter Behaegel verschijnt op het toneel om zijn West-Vlaamse broeders op het rechte pad te houden:

B . . . . . treedt hervor om by de zeven mannen
De spreuk: *De Meester faelt*, voor eeuwig te verbannen,
Gelyk Oranjes stam. "Keert weër tot pligt en deugd.
De Paus! . . . . Wat basterdtael, het ketterzaed tot vreugd!"
(Van Duyse 1842, p. 38)

¹² Op basis van een eerdere brief schuift Colenbrander Siegenbeek naar voren.

¹³ Wat dit laatste kenmerk betreft, merkt Hoernaert trouwens terecht op dat Behaegel de noordelijke alternatieven niet wil tenietdoen en beide spellingen aanvaardt als regionale varianten (Hoernaert 1949, p. 52).

Net als De Foere wordt Behaegel als particularist pas in een later stadium radicaler. In 1837 verschijnt zijn voorstel voor de toen opgerichte spellingcommissie, waarin hij overigens zijn *aa*-spelling als toenadering tot het Noorden weer laat varen en terugkeert naar "zijn eerste liefde, de verlenging door *e*" (Hoernaert 1949, p. 50). De latere polemieken tegen de commissiespelling is welbekend (Coopman & Scharpé 1899).

'EN HOLLANDS TAEI PAST ENKEL VLAEMSCHE SLAVEN!'

Om de vroege taalopvattingen van de voorman van de integrationisten, Jan Frans Willems, te onderzoeken, grijpen we even terug naar de eerder aangehaalde schets van C.G.N. De Vooys: Willems als kampioen van de taaleenheid en als verdediger van de hegemonie van het Noorden.

Het eerste deel van deze stelling klopt zonder meer. Overigens net als Behaegel en De Foere erkent Willems dat de taal in Noord en Zuid van nature één is en ijvert hij voor een nog sterkere eenheid: "[V]oor-taen geen Vlaemsch, geen Hollandsch meer schryvende, maer NEDERDUITSCH!" (Willems 1824, p. 140). Zijn werk getuigt van de sterke overtuiging dat beide landsdelen sinds de politieke scheiding in de 16de eeuw van het rechte pad zijn afgedwaald, maar hij voegt er wel fijntjes aan toe dat de recente veranderingen in Holland toch uitsteken boven de zuidelijke nieuwlichterij, want:

De Hollanders hebben werkelyk getoond, dat zy hunne tael ter harte namen, en met den besten uitslag beoefenden. [...] *Dat hebben de Brabanders niet gedaen*, die hunne tael juist toen hebben gaen veranderen, wanneer zy de zelve begonnen te verwaerloozen: —
(Willems 1824, p. 106)

Toch kan men hier zeker niet overal een eenzijdig pleidooi voor de hegemonie van het Hollands uit afleiden. Als men Behaegel verwijt dat hij de systemen van Siegenbeek en Weiland niet zonder meer geschikt vindt voor het Zuiden, moet datzelfde gezegd worden voor Willems. Al kan het vervallen Vlaams "in schoonheid en regelmatigheid" niet opwegen tegen het Hollands, toch benadrukt Willems dat ook de aanhangers van Siegenbeek een toegeving zullen moeten doen om tot een nieuwe vorm van talige eenheid te kunnen komen (Willems 1824, p. 15). Ook Willems is dus van oordeel dat "de verhandeling van den Leydschen Hoogleraar [...] niet geschikt voorkomt om, zonder wyziging, in de Zuidelyke deelen van ons Vaderland te worden ingevoerd" (Willems 1824, pp. 2-3). Men moet, om Willems beeldspraak te

behouden, bij het overplanten van een mooie bloem uit de tuin van het Noorden wel van de gelegenheid gebruik maken om onkruid in de zuidelijke grond te wieden, maar men mag het goede niet met het slechte wegwerpen.

Als we een blik werpen op de taalkernmerken die J.F. Willems in zijn *Schryfwyzen* (1824) aanhaalt, stellen we al gauw vast dat vaak dezelfde spellingkwesties opduiken als in het werk van Pieter Behaegel. Zo volgt Willems de noordelijke norm voor mannelijk *de*, de werkwoordspelling *-dt*, de spelling van diftongen als *ui*, *ei* en *aai*, en nog enkele andere minder belangrijke voorschriften. Soms merkt hij op dat er in Holland en Brabant verschillende vormen bestaan zonder een voorkeur uit te spreken (bijvoorbeeld voor de verkleinwoorden, p. 138-9), en bij enkele twistpunten kiest hij voor een zuidelijke variant. Zo betoogt hij uitgebreid dat de Hollandse *ij* een onwenselijke innovatie is, en stelt hij voor dat de lange *a* en *u* in gesloten lettergrepen *-e* als lengteteken moeten aannemen, ter vervanging van "dat ongelukkige stelsel der dubbele *a*" (Willems 1824, p. 122). Merk op dat Behaegel net op dit punt wel de Siegenbeekse verdubbeling volgt.

Tot slot publiceert Willems een oproep aan Noord én Zuid om elkaar de hand te reiken en samen "het oude Nederduitsch" in de glorie van weleer te herstellen, waarbij het onvermijdelijk is dat "elk van hen zyne byzondere begrippen van spelling en tael [...] op het altaer van broederlyke hereeniging, onderlinge beschaving en volmaking, zal moeten slachtofferen" (Willems 1824, p. 140).

Naast de taalopvatting van J.F. Willems verdienen ook de talrijke Hollandsgezinde taal- en letterkundige verenigingen kort onze aandacht. Als bekende voorbeelden gelden de Brugse maatschappij Eendragt en Vaderlandsliefde van de al eerder genoemde Schuermans en Spruyt¹⁴, en het Brusselse genootschap Concordia, die beide de goedkeuring van de koning genoten. Niet zelden waren dit soort kringen opgericht "tot nut der ambtenaren en 's lands bedienden" om de toepassing van de nieuwe taalpolitiek voor te bereiden en aan te moedigen, en telden ze heel wat leden van ambtswege (Schuermans 1819, in Colenbrander 1915a, p. 469). Zo verzorgde Eendragt en Vaderlandsliefde een leeszaal met taalkundige naslagwerken in het Brugse justitiepaleis, zodat griffiers en andere ambtenaren zich konden verdiepen in de spelling van Siegenbeek (De Clerck 1963, p. 280). Overigens blijkt uit Schuermans' vraag aan minister Van Maanen om

¹⁴ Een uitgebreide uiteenzetting over dit gezelschap vindt men in De Clerck (1963).

“eenige nationale boeken en schriften tot bevordering der Nederlandsche taal” hiervoor ter beschikking te stellen, dat velen door de hereniging van Noord en Zuid al dan niet voor het eerst in contact kwamen met taalkundige geschriften uit het Noorden. Het is overigens voor die doelgroep van Vlamingen, die nog “nooyt een’ hollandsch boek ingezien” hebben en “van de nieuwe wetten en edicten [...] den franschen text [lezen], om die te verstaen”, dat de Gentse rechtsgeleerde Jozef Cannaert later een overzicht publiceert met de belangrijkste kenmerken van het noordelijke taaleigen (Cannaert 1823).

In zijn redevoering voor het genootschap Concordia laat Schuermans met enige trots weten: “Het zijn ook de *spelling van Siegenbeek* en de *spraakkunst van Weiland*, welke in ons genootschap Concordia stiptelijk gevolgd worden” (Schuermans 1882, in Colenbrander 1915a, p. 577). Dit geldt inderdaad voor de verslagen en brieven van de vereniging¹⁵, maar of dezelfde mensen de noordelijke spelling ook in hun dagelijkse professionele leven consequent toepasten, is nog niet bekend. Toch lanceert ook de procureur in 1822 al een oproep om een gezamenlijke Noord-Zuidcommissie op te richten, die zich over de spellingkwestie zou kunnen uitspreken – hij heeft het over “de in de noordelijke provinciën vastgestelde en verbeterde taal [die] nog voor verbeteringen vatbaar is”. Toch voegt hij er flauwtjes aan toe dat, als de regering aan deze oproep geen gevolg zou geven, de Siegenbeekse spelling toch algemeen aanvaard zou worden in het Zuiden (Schuermans 1822, in Colenbrander 1915a, p. 580).

Tot slot wens ik nog te benadrukken dat deze genootschappen met hun keuze voor de spelling van Siegenbeek helemaal niet alleen stonden: het taalbeleid van de koning en het wijdverbreide prestige van de noordelijke norm zorgden er eveneens voor dat dagbladen, schoolboeken en een groot aantal scribenten in lokale stadskanselarijen de oudere Vlaamse schrijfconventies aan zich lieten voorbijgaan (Vanhecke 2007). Hoewel onder vele intellectuelen (zowel bij latere integracionisten als bij latere particularisten) stemmen opgingen om een gemeenschappelijke schrijftaal vast te leggen, lijkt de verspreiding van Siegenbeeks voorschriften zeker niet alleen beperkt te zijn geweest tot “amptenaeren en koninglyke maetschappyn”, zoals De Foere schamper opmerkte (De Foere 1823, vol. 21, pp. 243).

¹⁵ Zoals onder andere al blijkt uit de hierboven aangehaalde stukken, nauwkeurig getranscribeerd door H.T. Colenbrander.

BESLUIT

Gedurende de afgelopen jaren zijn er meerdere studies verschenen die het klassieke beeld van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden op diverse punten hebben bijgesteld. Zo weten we uit het werk van Van Goethem (1990) en Vanhecke (2007) dat er van een mislukking van Willem I's vernederlandsingspolitiek in Vlaanderen geen sprake kan zijn. Het Nederlands kon zich ondanks de voorafgaande storm van protest zonder al te veel problemen verspreiden over verschillende officiële domeinen. Deze functie-uitbreiding van de nieuwe landstaal riep op haar beurt echter ook heel wat vragen op. Polemisten, grammatici en taalminnaars traden met elkaar in debat over wat de meest wenselijke taalvariëteit voor Vlaanderen was. In deze bijdrage heb ik enkele van de twistpunten belicht, en ben ik dieper ingegaan op de vermeende 'verhollandsing' van het zuidelijke Nederlands. Hoewel het prestige van het noordelijke Nederlands zeker niet mag worden onderschat, ondernam de regering geen noemenswaardige stappen om in te grijpen in de vorm van het geschreven Nederlands in Vlaanderen. Ik heb bovendien gesuggereerd dat er onder Vlaamse intellectuelen een flink draagvlak bestond voor de schrijftaalstandaard uit het Noorden. Dit kan voor een deel ook de vlotte invoering van de verplichte vernederlandsing rond 1823 verklaren. De wil om een gedeelde standaard voor de Nederlandse schrijftaal vast te leggen bleek aanvankelijk vrijwel overal aanwezig. Het lijkt dan ook geen goed idee om een strikte tweedeling te hanteren tussen een particularistisch en een integrationistisch kamp. Enerzijds heb ik met citaten uit het werk van Jan Frans Willems proberen aan te tonen dat de zogenaamde voorman van het integrationisme helemaal geen slaafse navolging van de noordelijke taalnormen propageerde. Anderzijds wijzen de geschriften van Pieter Behaeghel en Leo de Foere erop dat ook zij aanvankelijk voorstanders waren van één algemene Nederlandse schrijftaal. Bovendien is het opvallend dat de verschillen in schrijftradities die steeds werden aangehaald, zich meestal beperkten tot minieme variaties in de spelling, die de wederzijdse verstaanbaarheid geenszins in de weg konden staan. Het is dan ook vooral in het latere verzet tegen de algemene politiek van Koning Willem dat deze spellingkenmerken zich ontwikkelden tot symbolische uitingen van protest. Dit suggereert hoe beperkt de rol van feitelijke variatie in het Nederlands is geweest in de mislukking van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Verder onderzoek naar de reële schrijfp praktijk in Vlaanderen is nodig om een duidelijker beeld te krijgen van de besproken taalvariatie, maar het is eveneens van doorslaggevend belang dat talige kenmerken bestudeerd worden

binnen de historische, politieke en discursieve context waarin men schreef.

BIBLIOGRAFIE

- Barafin, P.P.J. (1815). *Sur la langue nationale*. Bruxelles: A. Stapleaux.
- Behaegel, P. (1817). *Nederduytsche Spraakkunst. Eerste boekdeel*. Brugge: Wed. De Moor en Zoon.
- Behaegel, P. (s.a.). *Nederduytsche Spraakkunst. Derde boekdeel*. Brugge: De Moor.
- Blauwkuip, F. (1920). *De taalbesluiten van Koning Willem I*. Amsterdam: De Bussy.
- [Cannaert, J.B.]. (1823). *Iets over de Hollandsche tael, noch voor, noch tegen, latende elk dienaengaende vry en verlet als naer goedvinden, in eenige famili-aire brieven. Eerste stukske*. Gend: A.B. Stéven.
- Colenbrander, H.T. (1909). *Ontstaan der grondwet, 1814-1815. Bronnen-verzameling*. Deel 2, 1815. Beschikbaar via het *Instituut voor Nederlandse Geschiedenis* op <<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/Grondwet>>.
- Colenbrander, H.T. (1915a). *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. Deel 8. Regeering van Willem I, 1815-1825*. Vol. 2. 's-Gravenhage: Nijhoff.
- Colenbrander, H.T. (1915b). *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. Deel 8. Regeering van Willem I, 1815-1825*. Vol. 3. 's-Gravenhage: Nijhoff.
- Coopman, T. & Scharpé, L. (1899). *Geschiedenis der Vlaamsche letterkunde van het jaar 1830 tot heden*. 11 afleveringen, tot 1910. Antwerpen: Nederlandsche Boekhandel.
- De Clerck, K. (1963). Letterkundig leven te Brugge in de Hollandse tijd. *Spiegel der Letteren* 6 : 270-98.
- De Foere, L. (1815-1823). *Le Spectateur Belge. Ouvrage historique, littéraire, critique et moral*. Brugge: De Moor.
- De Groof, J. (2004). *Taalpolitiek en taalplanning in Vlaanderen in de lange negentiende eeuw*. Onuitgegeven proefschrift. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- De Jonghe, A. (1967). *De taalpolitiek van Koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden (1824-1830)*. Sint-Andries-bij-Brugge: Darthet.
- Deneckere, M. (1954). *Histoire de la langue française dans les Flandres (1770-1823)*. Gent: Romanica Gandensia.
- Henckel, F.L.N. (1815). *Nieuwe Vlaemsche spraek-konst*. Gent: P.F de Goesin-Verhaege.
- Hoernaert, L. (1949). *Pieter Behaegel. Een voorstudie tot het leven en het werk van de Westvlaamse kostschoolhouder en 'taelleraer'*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Gent: Universiteit Gent.

- Janssens, G. & Steyaert, K. (2008). *Het onderwijs van het Nederlands in de Waalse provincies en Luxemburg onder koning Willem I (1814-1830). Niets meer dan een boon in een brouwketel?* Brussel: VUBPress.
- Lebrocq, P. (1845). *Analogies linguistiques. Du flamand dans ses rapports avec les autres idiomes d'origine teutonique.* Bruxelles: Van Dale.
- [Lennep, G. van] (1823). 'Mélanges. Langue nationale. Second article, en réponse au Spectateur Belge'. *Journal de Bruxelles*. 6 jan. 1823, pp. 3-4.
- Lissens, R.F. (2000). *Een lectuur van 'Le Spectateur Belge' (1815-1823) van Leo de Foere. Traditionalisme in actie.* Gent: KANTL.
- Rotthier, I. (2007). 'In the picture'. Een bronnencorpus / beeldbank van juridische teksten uit de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde* 60: 131-49.
- Sabbe, M. (1939). *Uit den taalstrijd in Zuid-Nederland tusschen 1815 en 1830.* Antwerpen: Lectura.
- Vandenbussche, W. & Janssens, G. (red.) (2007). *Taalpolitiek, taalplanning en taalgebruik in het 'Verenigd Koninkrijk der Nederlanden' (1814-1830). Speciaal nummer: Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 117 (1).
- Van Duyse, P. (1842). *De spellingsoorlog. Luimig heldendicht, in vier zangen.* Gent: Hemelsoet.
- Van Goethem, H. (1990). *De taaltoestanden in het Vlaams-Belgisch gerecht. 1795-1935.* Brussel: Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België.
- Vanhecke, E. (2007). *Stedelijke kanselarijtaal in Vlaanderen in de negentiende eeuw.* Onuitgegeven proefschrift. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Visscher, L.G. (1825). *Over het herstel en de invoering der Nederlandsche taal.* Brussel: Brest van Kempen.
- Vooyo, C.G.N. de (1952). *Geschiedenis van de Nederlandse taal.* 5e herziene druk. Groningen: Tjeenk Willink.
- Vosters, R. & Vandenbussche, W. (2008). Wijzer worden over Willem? Taalgebruik in Vlaanderen ten tijde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830). *Internationale Neerlandistiek* 46 (3): 2-22.
- Willems, J.F. (1824). *Over de Hollandsche en Vlaamsche schryfwyzen van het Nederduitsch.* Antwerpen: Wed. J.S. Schoesetters.
- Willemyns, R. (1992). Taalontwikkeling in de Zuidelijke Nederlanden na de politieke scheiding. *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* (1): 99-115.
- Willemyns, R. (1993). Integration vs. particularism. The undeclared issue at the first "Dutch Congress" in 1849. In: J. A. Fishman (red.), *The Earliest Stage of Language Planning*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter, pp. 69-83.
- Willemyns, R. (1995). De tweede generatie Westvlaamse particularisten. *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 73 (3): 228-63.

Willemyns, R. & De Groof, J. (2004). Is de taalpolitiek van Willem I werkelijk mislukt? In: S. Daalder, T. Janssen, & J. Noordegraaf (red.), *Taal in verandering. Artikelen aangeboden aan Arjan van Leuvensteijn bij zijn afscheid van de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur aan de Vrije Universiteit Amsterdam*, Münster: Stichting Neerlandistiek VU/Nodus, pp. 185-91.